

Herakleides Kritikos: *Om Hellas' byer*

Oversat af Chr. Gorm Tortzen

Teksten

Herakleides med tilnavnet Kritikos forfattede i begyndelsen af 200-tallet f.Kr. en rejsebeskrivelse, en *periegese* med titlen *Om Hellas' byer* Περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι πόλεων. Hans bog er en tidlig forgænger til Pausanias' 400 år yngre *Rundrejse i Grækenland*, som i øjeblikket er under udgivelse i Carsten Weber-Nielsens og Erik Worms oversættelse.¹ Herakleides' tilgang kaster derfor både lys på *periegese*-genren og dens udvikling og på det særegne ved Pausanias og hans metoder. Særligt bemærkelsesværdigt er det, at Herakleides definerer Hellas endnu snævrere end Pausanias: kun landskaberne fra Megara og nord for Den korinthiske Bugt til og med Thessalien er ifølge hans grundigt dokumenterede argumentation det egentlige Hellas. Peloponnes falder med andre ord udenfor, og oversætteren har derfor i denne tekst oversat Ἑλλάς til Hellas i denne snævre betydning.

Der er bevaret tre fragmenter af Herakleides' værk: fragment 1 omhandler Athen og byerne i Boiotien, fragment 2 beskriver Pelionbjerget, mens fragment 3 er en diskussion af begrebet Ἑλλάς.

Friedrich Pfister udgav i 1951 en videnskabelig tekst og en meget omfattende kommentar.² I 2006 udkom en på mange måder ny tekstkritisk udgave med oversættelse og en noget mere overskuelig kommentar af Alexander Arenz,³ som denne oversættelse har taget som tekstgrundlag med skyldigt hensyn til Pfisters tekst og kommentar. Som det vil fremgå nedenfor, har fragmenternes overlevering en lang og indviklet historie, og Pfister og senere Arenz har med en langt bedre forståelse af indholdet befriet den for mange unødvendige konjekturen, som udgivere fra renæssancen og frem har søgt at forklare den med. Endelig har de definitivt fastslået Herak-

-
1. Pausaniasoversættelsen forventes at udkomme på Museum Tusculanums Forlag i efteråret 2021.
 2. *Die Reisebilder des Herakleides. Einleitung, Text, Übersetzung und Kommentar mit einer Übersicht über die Geschichte der griechischen Volkskunde.* Von Friedrich Pfister. Mit vier Karten ... Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse. Sitzungsberichte, 227. Band, 2. Abteilung. Wien 1951.
 3. *Herakleides Kritikos 'Über die Städte in Hellas'. Eine Periegese Griechenlands am Vorabend des Chremonideischen Krieges.* Diss. 2006. 2. unveränderte Auflage 2014.

leides Kritikos som den retmæssige forfatter af de tre fragmenter. Det har følgende forhistorie:

Tekstens overlevering⁴

I 1589 publicerede Platonudgiveren Henricus Stephanus ud fra pariserhåndskriftet Cod. Par. Suppl. 443 fragmenterne 1 og 3, som han tillagde peripatetikerens Dikaiarchos fra Messene.⁵ Heri indgår desuden et digt på 150 trimetre skrevet af en vis Dionysios (muligvis fra Hadrians tid; navnet fremgår af et akrostikon). I 1831 opdagede Friedrich Osann i et andet pariserhåndskrift (Cod. Par. 571) en reference hos paradoxografen Apollonios til et værk af Herakleides *Om Hellas byer*. I referencen indgik et citat fra fragment 2. Senere har bl.a. A. Diller⁶ påvist så store ligheder mellem de tre fragmenter, at man i dag regner dem for skrevet af én og samme person. Herakleides' tilnavn *Kretikós* blev allerede af Adam Olearius (i 1630'erne) foreslået rettet til *Kritikós*. Dette navn er i de senere år blevet det almindelige, ikke mindst efter at det blev påpeget, at 'fra Kreta' ikke hedder *Kretikós* men *Kres*. Adjektivet *kritikós* blev i 200-tallet brugt som særlig betegnelse for en intellektuel, som ikke bekæftede sig med teori (som filosofierne) men med en videnskabelig, specialiseret tilgang til 'die lebenswirkliche Praxis, die τέχνη περι τὸν βίον'.⁷

Herakleides som peripatetiker

Selvom vi kun kender Herakleides fra de tre fragmenter, har især Arenz⁸ argumenteret for, at han, både på grund af tilnavnet og på grund af den metode, han benytter, kan knyttes til Theophrast-elevernes Peripatos, og at han altså er en kollega til folk som Herakleides Lembos (som nogle i øvrigt har forsøgt at identificere ham med⁹); måske er han den Herakleides, som nævnes i Lykons testamente, overleveret hos Diogenes Laer-

4. Denne oversigt bygger på Arenz s. 15ff.

5. Se Fritz Wehrli: *Die Schule des Aristoteles* Bd. 1. Basel 1967, hvor Dikaiarchos' fragmenter er samlet. Stephanus antog fejlagtigt, at fragmenterne stammede fra værket *Bíos Ἑλλάδος*.

6. A. Diller: *The Tradition of the Minor Greek Geographers Oxford* 1952, s. 30-31 med henvisninger.

7. Arenz s. 34.

8. Arenz s. 38-48.

9. Arenz gennemgår side 38-39 de komplicerede forhold vedrørende Herakleides Lembos og hans epitomisering af peripatetiske værker og anfører, at de overleverede fragmenter er skrevet i en helt anden stil end de tre fragmenter.

tios (5.69). Arenz mener desuden at se konturerne af Aristoteles' forfatningsskema i beskrivelsen af det oligarkiske Theben (1.16). Alt dette synes dog noget spekulativt og efter min mening ikke særlig afgørende for forståelsen af teksten. Man kan også spørge, om ikke *periegese*-litteraturen som genre er uafhængig af en filosofisk skole, ganske som *periplus*-litteraturen er det. Desuden (og det er nok det vigtigste) virker mange af dommene over urimeligheder fx i toldbehandlingen, som om de er skrevet af en person, der (også) rejser i forretningsøjemed. Derimod er Arenz' gæt på, at Herakleides kunne stamme fra byen Demetrias i Thessalien, ganske besnærende, fordi teksten faktisk viser både lokalkendskab og særlig interesse for Thessalien.

Affattelsestidspunkt

Der har længe været enighed om, at bogen er skrevet i 200-tallet f.Kr., men dateringerne har svinget mellem det tidlige og det sene 200-tal. Arenz har i sin disputats argumenteret kraftigt for et affattelsestidspunkt mellem 279 og 267 f.Kr. (jf. bogens titel),¹⁰ og det kan meget vel være rigtigt – men er måske ikke så vigtigt for den læser, der er mere interesseret i den periegetiske end den krigshistoriske side af sagen, og jeg har fulgt Pfisters mere forsigtige datering til første halvdel af århundredet.

Bogens opbygning og indhold

Beskrivelserne følger en klart defineret rejserute fra by til by og er skrevet efter et fast skema: (1) vejstrækningen (*ἐν τελευθεῖν ... εἰς*) (2) afstanden i stadier, (3) vejens beskaffenhed og evt. farlighed for den rejsende, (4) byen, herunder dens vandforsyning og seværdigheder, (5) en karakteristik af dens indbyggere og deres forhold til fremmede (*ξένοι*).

Herakleides citerer undervejs flere klassiske og tidlige hellenistiske digtere (første gang komediedigteren Lysippos, o. 400 f.Kr.) i denne ældste beskrivelse af Hellas. En sammenligning med Pausanias viser, at Herakleides har en helt anderledes og samtidsorienteret interesse, der først og fremmest tager udgangspunkt i den rejsendes prak-

10. 'Die Periegese des Herakleides Kritikou ist somit in die Phase nach der Keltenabwehr 279 bis zum Ausbruch des Chremonideischen Krieges 267 zu datieren, wobei eine Spätatierung auf etwa vier Jahre innerhalb dieses Zeitraums vorgezogen wird'. Arenz' *Ergebnis* s. 83 forudsætter, at bogen er skrevet i ét stræk, hvad der ikke virker særlig sandsynligt emnet taget i betragtning.

tiske behov og i de farer, der måtte lure undervejs i form af landevejsrøvere, prostituerede, korrupte toldembedsmænd, lumske attikere og voldsparate thebanere. Han deler af gode grunde ikke den meget senere Pausanias' fascination af et tidsmæssigt fjernt Hellas, der i Pausanias' øjne er blevet en slags levende frilandsmuseum. I Herakleides' optik handler det om at meddele praktiske oplysninger for rejsende (selvom de ofte ikke er særlig detaljerede), og han er ikke bleg for grove generaliseringer af 'folkementaliteten' i de byer, han beskriver. Mange af oplysningerne hviler tilsyneladende på et noget spinkelt og selvoplevet grundlag (ganske som nutidens turisternes dom over lokalbefolkningen på en destination), men de er for den moderne læser ganske underholdende i deres skrånede værdidomme om eksempelvis det charmerende forfald i Athen og de påståede wild-west-agtige tilstande i Theben.

Oversættelsen bygger som sagt på Arenz' tekststudgave. Herakleides' eget sprog er (i modsætning til digtercitaterne) et koiné uden de store stilistiske krumspring, men mange ord optræder i former og betydninger, der ikke kendes fra den samtidige litteratur.¹¹ Mange ord optræder desuden kun her i hele den græske litteratur. I passager kan læseren derfor blive i tvivl om meningen, hvilket både kan skyldes Herakleides formuleringssevne og tekstens usikre overlevering. Mellemovekskrifterne skyldes oversætteren.¹²

Meget i teksten vil blive klarere, hvis man har et godt og detaljeret kort ved hånden, fx *Barrington Atlas of the Greek and Roman World* (ed. Richard J.A. Talbert. Princeton UP 2000).

11. Pfister har i sin kommentar en række kommentarer til disse *hapax legomena*.

12. Jeg har tidligere, i *Nyhedsbrev fra Forskningsinitiativet Hellenismen* (nr. 13 sept. 1995, side 43-44), oversat dele af fr. 1. Ellers er Herakleides mig bekendt ikke før oversat til dansk.

Fragment 1

Athen

[1] Herfra¹³ er der til athenernes by <... stadier>; vejen er behagelig, omgivet af dyrket land til alle sider og med et indbydende udseende.¹⁴ Byen er som helhed knastør og har ikke nogen god vandforsyning. Gadenettet er ikke ordentligt gennemført, hvilket skyldes byens alder. De fleste huse er ringe, nogle dog komfortable, og ved første blik ville fremmede nok ikke mene, at det er det, som man kalder 'athenernes by', men der går ikke lang tid, før man gerne tror det.

Sådan var det smukkeste sted i verden: Der er et prægtigt teater, stort og imponerende; der er Athenes helligdom, kostbar og fjernt fra verdens larm, en seværdighed: det såkaldte Parthenon. Helligdommen ligger oven for teatret og gør et stort indtryk på beskueren. Olympieion er kun halvt færdigt, men er imponerende i sin grundplan, og hvis det blev fuldendt, ville det blive overordentligt smukt. Der er tre gymnasier: Akademia, Lykeion og Kynosarges. Alle har træbeplantninger, og der er græsrabatter.¹⁵

Der er mange slags fester; ens sjæl kan blive forført – eller forfrisket – af filosoffer af enhver art. Der er alle mulige filosofiske foredrag og hele tiden festlige begivenheder.

[2] Alle landbrugsprodukter er udsøgte og førsteklasses i smagen, omend lidt for ringe i udbyttet. Men hvis fremmede under deres ophold gør sig fortrolige med athenerne en for en, går ind på deres levestandard og koncentrerer sig om fælles interesser, kommer man til at glemme sin sult. På grund af de festlige begivenheder og foredragene mærker byen ikke sult, hvis de er fattige, fordi den får dem til at glemme tildelingen af korn. For folk med penge findes der ingen tilsvarende by, hvad angår fornøjelser. Byen har også mange andre behageligheder at byde på, for de nærliggende byer er en slags forstæder til Athen.

13. Ud fra den snævre Hellas-definition (fr. 3.1) er det mest sandsynligt, at et af de foregående afsnit har drejet sig om Megara, hvor Hellas begynder, men vi kan ikke vide, hvor meget der er gået forud for fragmentet, og om afsnittet før har handlet om fx Piræus eller Eleusis.

14. Egnen er *philanthropos*, menneskevenlig.

15. Græsrabatter er meget vanskelige at holde i det attiske klima, og Herakleides nævner det sandsynligvis for at fremhæve det ekstravagante ved beplantningen og haveanlæggene.

[3] Byens indbyggere er gode til at give alle kunstnere et stort ry, for de strør om sig med lykønskninger ved enhver tænkelig lejlighed – et forbløffende lærestykke om mennesket, dette dyr skabt af ler!

[4] Blandt indbyggerne er nogle attikere, andre athenere. Attikerne er slemme til sladder, de er lumske og lurere som sykofanter på de fremmedes levevis. Athenere derimod er storsindede, ligefremme i deres væremåde og er ædle vogtere af venskabet. Der render dog også nogle logografer rundt i byen, som udnytter de fremmede, der er på gennemrejse og er rige; når folket får fat på dem, får de hårde straffe. De ægte athenere er derimod ivrige tilhørere og trofaste tilskuere ved kunstneriske begivenheder.

[5] Kort sagt: Lige så meget som samtlige andre byer er forskellige fra landet med hensyn til fornøjelser og livets behageligheder, lige så meget hæver Athen sig over de andre byer. Man skal dog så vidt muligt vare sig for hetærerne, så man ikke uforvarende går til i det søde liv.

Her er Lysippos' vers:

Du er et kvaj, hvis ikke du har set Athen
et æsel, hvis du har og ikke blev forliebt,
et trækdyr, hvis du er tilfreds – og løber væk.
Den er *hellensk*, den har en egen duft
som roser – men gi'r også meget ubehag.
For Halieia¹⁶ bringer mig til raseri,
og solår får mig til at blive gal.
Når nogen venligt kalder poplen for
en 'solkrans', er jeg ved at kvæles over det,
så meget, at jeg langt vil foretrække at
krepere end at høre mere på den slags.
Sådan en hørm bli'r fremmede belemret med.

16. Komediecitater (PCG 7 adespota 247) er (som de andre citater i teksten) revet ud af en sammenhæng, som gør det vanskeligt at forstå. Halieia-festen er en fest på Rhodos for hovedguden Halios (Helios), og solåret og solkransen stammer også fra øen. Lysippos er åbenbart ikke begejstret for disse rhodiske skikke, som jo ikke har meget med Athens festkalender at gøre.

Oropos

[6] Herfra er der til Oropos via Aphidnai og Zeus Amphiaraos' helligdom omkring en dagsrejse, hvis man vandrer uden oppakning. Det går stejlt op, men det store antal kroer med alt til livets ophold og rasteplasserne sørger for, at de rejsende ikke bliver trætte.

[7] Oropiernes by hører til Theben. Der er handelsvirksomhed og en uovertruffen griskhed blandt toldforpagterne, som i tidens løb har allieret sig i en gennemført gemenhed. De fortølder nemlig også varer, som først senere skal indføres til dem. De fleste er barske at være sammen med, når de har skaffet sig af med folk, der har forstand på det.¹⁷ Athenerne er boiotiere, der fornægter boiotierne. Her er Xenons vers:

Alle er toldere, alle er tyve hver og én
Gid det må gå de dér oropier' rigtig skidt!¹⁸

Tanagra

[8] Herfra og til Tanagra er der 130 stadier. Vejen fører gennem et landskab med oliven- og skovvækst, hvor man er fuldkommen fri for frygt for røvere. Byen ligger højt oppe ad en stejl vej; den er hvid af udseende og lerklinet, og husenes indgangspartier er meget smukt udsmykket med opsatte billeder, der er lavet med indbrændte voksfarver.¹⁹

Området er ikke særlig velforsynet med korn, men med hensyn til vin er det nummer ét i Boiotien.

[9] Indbyggerne bor i prangende ejendomme, men de er beskedne i deres livsførelse. De er alle landmænd, ikke arbejdere. De er gode til at håndhæve retfærdighed, tillid og gæstevenskab, og de udser sig de trængende blandt borgerne og fremmede vandringsmænd og giver dem gerne del i, hvad de har, fordi de er helt fremmede for enhver form for uretfærdig grådighed. Denne by er den sikreste i Boiotien at opholde sig i for fremmede. Der hersker nemlig en oprigtig og temmelig streng afsky for dårlig opførsel på grund af beboernes selvforståelse og arbejdsomhed.

17. Meningen må være, at den stakkels fremmede købmand står ganske alene over for en flok toldere, der har skaffet lokal ekspertise inden for handel af vejen for bedre at kunne udnytte situationen.

18. Der er en uoversættelig vittighed i *telos*, der både betyder ende/slut og told.

19. Der er tale om en teknik, hvor malerierne brændes ind i træværket med voksbaseerede farver.

[10] I denne by har jeg nemlig ikke konstateret nogen form for hensynsløshed, der som regel medfører de største forbrydelser blandt mennesker. Hvis man nemlig har nok i sin livsførelse, opstår der ikke en trang til griskhed; slethed har ringe kår hos dem.

Plataiai

[11] Herfra er der til Plataiai 200 stadier. Vejen er rolig, ensom og stenet; den strækker sig hen mod Kithairon, men den er ikke særlig farlig. Byen er ifølge komediedigteren Poseidippos:

Der er to templer og en stoa – og dens navn,²⁰
foruden badet og Serambos' store ry.²¹
Som regel blot en strand, ved højtid dog en by.²²

Beboerne kan ikke fortælle andet end, at de er kolonister fra Athen, og at slaget mellem hellenerne og perserne fandt sted hos dem. De er boiotiske athenere.

Theben

[12] Herfra er der 80 stadier til Theben. Vejen er helt jævn og lige. Byen ligger midt i boioternes land og har en omkreds på 70 stadier. Den er i hele sin udstrækning flad og cirkelformet og består af sort jord. Den er gammel, men for nylig er den blevet opdelt med et gadenet, fordi den – som historien fortæller – tre gange er blevet jævnet med jorden på grund af indbyggernes ufordragelighed og arrogance.²³

[13] Den er god til hesteopdræt og har overalt godt vand; den er grøn og har højde-
drag med muldjord, og den har det største havebrug blandt byerne i Hellas. Der løber
to floder gennem den, og de vander hele sletten neden for byen. Der strømmer også

20. Navnet hentyder til slaget ved Plataiai i 479, hvor perserne tabte definitivt og Perserkrigene sluttede.

21. Hvis Serambos er den kendte billedhugger fra Sikyon, drejer det sig formentlig om hans berømte statuer.

22. Højtiden er Eleutheria, en mindefest for befrielsen fra perserne ved slaget ved Plataiai; den blev fejret hvert fjerde år.

23. Alexander den Stores ødelæggelser må have stået i frisk erindring.

vand fra Kadmia, som man ikke kan se, fordi det er lagt i rør; de er efter sigende anlagt af Kadmos i gamle dage.

[14] Sådan er byen. Indbyggerne er store i slaget og forunderlige i deres tiltro til livet. De er frække, voldelige og arrogante. De er nogle værre slagsbrødre og hensynsløse over for alle fremmede og deres bysbørn, og de lader hånt om lov og ret.

[15] Ved uenighed i handler mødes de ikke til en forhandling om det, men til en voldelig afgørelse med dristige udfald og nævekamp; de fører altså atleternes indbyrdes voldelige adfærd ved sportsbegivenheder over i retsplejen.

[16] Derfor kan retssagerne hos dem trække ud i mindst 30 år.²⁴ Men hvis nogen i folkets nærvær gør opmærksom på sådan en sag og ikke straks forføjer sig fra Boiotien og blot en kort tid opholder sig i byen, bliver han snart efter passet op ved nattetide af folk, der ikke ønsker retssagen gennemført, og han bliver straffet med en voldelig død. Drab sker her af helt tilfældige årsager.

[17] Sådan er mændene altså. Man støder dog også nogle mænd, som er respektable, storsindede og værd at blive venner med. Deres kvinder er i højde, gang og bevægelse de mest velskabte og ordentlige blandt kvinderne i Hellas. Det beskriver Sophokles:

Om Theben, syvportstaden, taler du til mig,
hvor kvinder føder guder – og kun dér.²⁵

[18] De indhyller hovedet med deres kapper, så det ser ud, som om hele hovedet er dækket af et slør. Kun øjnene kigger nemlig frem, kappen dækker de øvrige dele af hovedet. Alle har sådan en kappe i hvidt.

[19] Deres hår er blond og bundet op på issen; det kaldes blandt de lokale for 'en fakkell'. Deres sko er enkle, ikke høje, purpurfarvede, med lav hæl og bundet sådan, at fødderne næsten ser nøgne ud.

24. Hvis teksten er rigtigt overleveret, betyder det, at der kan optræde årelange retslige stridigheder, som ikke har forældelsesfrister. Beskrivelsen virker dog en smule usammenhængende.

25. Sophokles fr. 705 N – fra en ukendt tragedie. Der hentydes til Dionysos, hvis mor var Semele, der dog ikke nåede af fuldføre svangerskabet, men brændte op, hvorefter barnefaderen Zeus syede fostret ind i sit lår.

[20] I selskabslivet er de ikke særlig boiotiske, snarere sikyoniske.²⁶ Deres stemme er behagelig, hvorimod mændenes er uskøn og dyb.

[21] Byen er som skabt til et sommerophold, for den har både meget og køligt vand og haver. Desuden er der en frisk brise, og der er udsigt til grønne områder. Egnen er velforsynet med frugt og der er rigelige mængder på sommermarkederne. Men byen mangler træ og er dårligt egnet til ophold om vinteren på grund af floderne og blæsten. Det sner nemlig også, og der er meget pløve.

[22] Her er Laons vers (han skriver en lovprisning til thebanerne, men han taler ikke sandt, for han var blevet grebet i hor og var blevet frigivet efter at have betalt den skadeslidte en mindre erstatning):²⁷

Boiotiens mænd skal du elske; boioterinderne
du ej må undgå: han er god, og hun er kær.

Anthedon

[23] Herfra er der 160 stadier til Anthedon. Det er kun en bivej, men passerbar for en vogn; vejen går gennem agerland. Byen er ikke stor af omfang; den ligger ved selve Det euboiske Hav og har et torv der er helt beplantet med træer og omsluttet af to søjlegange. Byen er rig på vin og fisk, men den mangler korn, fordi landskabet er ufrugtbart.

[24] Indbyggerne er næsten alle fiskere og får deres udkomme af krogfiskeri, garnfiskeri og endvidere af purpursnegle og svampe, og de bliver gamle ved stranden, i tangen og i deres hytter. De er rødhårede og alle slanke. Spidserne af deres fingernegle er ædt op af arbejdet på havet. De fleste er skibsbyggere og er særligt beskæftiget med overfart, mens de hverken bearbejder jorden eller bor på den, men siger, at de er efterkommere af Glaukos fra Havet,²⁸ der jo efter alles opfattelse var fisker.

26. Hvilket må betyde, at kvinderne i Theben er væsentligt mere kultiverede end deres mænd.

27. Digter fra den nye komedie; stykket hed *Testamenterne*. PCG 5.610. Herakleides blander tilsyneladende den talende horkarl sammen med forfatteren.

28. Glaukos fra Havet (*Thalassios*) er en spådomskyndig *daimon* fra havet omkring Euboia, oprindeligt en dødelig mand, men efter at have spist en magisk urt blev han udødelig. Aischylos skrev en tragedie om ham. Pausanias 9.22.6 og 9.10.1, Platon *Staten* 611d.

Resumé

[25] Sådan er Boiotien, for Thespiar har kun sine mænds konkurrencementalitet at fremvise og så nogle statuer, der ikke er skabt af menneskehånd²⁹ – ellers intet. Boioterne fortæller om de dårligdomme, som er iboende hos dem, og nævner:³⁰ griskhed bor i Oropos, nid i Tanagra, stridslyst i Thespai, vold i Theben, havesyge i Anthedon, næsvished i Koronia, praleri i Plataiai, feber i Onchestos, afstumpethed i Haliartos. Sådan strømmede dårligdommene fra hele Hellas sammen i de boiotiske byer. Her er et vers af Pherekrates:³¹

Bliv fra Boiotien, hvis du er rigtig klog!

Sådan er boioternes land.

Chalkis

[26] Fra Anthedon til Chalkis er der 70 stadier. Indtil Salganeus fører vejen langs kysten, helt plan og uden sten. På den ene side vender den ned til havet, på den anden side ligger der et ikke særlig højt bjerg, som er bevokset og gennemstrømmet af kildevæld.

[27] Chalkidiernes by er på 70 stadier i omkreds, altså længere end den vej, der fører fra Anthedon og hen til den. Den ligger i frugtbart agerland og er skyggefuld. Den har vand, der for det meste er saltholdigt, men én kilde er kun lidt salt, men sund i brug og kølig. Det strømmer fra den kilde, der kaldes Arethousa, og som er i stand til at forsyne alle beboerne i byen med tilstrækkeligt drikkevand.

[28] Byen er særdeles veludstyret med offentlige bygninger: gymnasier, søjlehaller, helligdomme, teatre, malerier, statuer og med et torv, der ligger fremragende i forhold til erhvervslivets behov.

-
29. Pfisters forslag til forståelse af teksten. Iflg. Pausanias 4.27.1 var der i byen en Eros i form af en sten, der ikke var forarbejdet, jf. Pausanias' bemærkninger 9.38.1 om statuer, der er *ἀχειροποίητα* ikke lavet af menneskehænder.
30. Listen, som meget vel kan stamme fra en komedie, giver en kortfattet, stereotyp negativ beskrivelse af byerne, som svarer temmelig nøje til senere tiders lokalpatriotiske smædevers om nabobyer.
31. Komediedigteren Pherekates (den gamle komedie), PCG 7.171.

[29] Den havstrøm, der løber mellem Salganeus i Boiotien og Det euboiske Hav, går nemlig i samme retning som Euripos og flyder langs med havnemuren, hvor porten til handelspladsen er, og torvet ligger lige ved siden af; det er bredt og omsluttet af tre søjlegange. Da havnen ligger nær ved torvet, og losningen fra transportskibene derfor går stærkt, er der stor trafik til denne handelsplads. For også Euripos, der jo har en dobbelt indsejling, trækker købmænd til byen.

[30] Hele landet er beplantet med oliventræer. Havet er også godt, og indbyggerne er hellenere, ikke bare af afstamning, men også i deres sprog. De er godt inde i videnskaberne, de er glade for at rejse ud, og de er veluddannede.³² De bærer med oprejst pande de fortrædeligheder, der rammer dem fra deres fædreland.³³ Selvom de i lange tider levede under slavekår, er de i deres levevis frie og har erhvervet en stor evne til at bære skæbnens lag med let sind. Her er vers af Philiskos:³⁴

Og byen Chalkis hører til de *gode* hellenere.

32. Γραμματικοί.

33. Meningen må være, at de politiske uroligheder, der skyldes områdets placering mellem Athen og Theben har medført mange ulykker.

34. Philiskos er formentlig en komediedigter fra den såkaldte mellemste komedie, PCG 7.358.

Fragment 2

Pelionbjerget og planterne dér

[1] Bjerget der kaldes Pelion, er stort og skovrigt og har lige så mange frugtbærende træer som områderne med de dyrkede marker. Den længste og mest skovrige udløber af bjerget er med båd syv stadier fra byen,³⁵ til fods 20 stadier.

[2] Hele bjerget er muldrikt og meget frugtbart. Der gror alle slags skov på det. Det har særligt bøg og ædelgran, ahorn og navr og endvidere cypres og ceder. Der er også blomster, både de vilde liljer og fiksérnelliker.

[3] Der gror også en plante på bjerget, særligt i de tørre områder, det er *aron-rod*,³⁶ som helbreder slangebid og regnes for at afvende farer; slangerne i området, hvor den gror, driver den langt bort med sin lugt, og dem der nærmer sig, uskadeliggør den ved at lamme dem, og dem der rører den, slår den ihjel med sin lugt.

[4] Sådan er dens virkning. På mennesker virker den behagelig, for den har en duft, der minder om blomstrende timian. Folk der er blevet bidt af en hvilken som helst slange, gør den rask, hvis den bliver givet i vin.

[5] På bjerget gror der også en frugt af en tidsel, der ligner hvide myrtebær meget. Hvis man river den fint og gnider kroppen med den, har man ingen fornemmelse selv for den værste kulde – eller kun kortvarigt. Man mærker heller ikke varmen om sommeren, fordi medikamentet med sin tæthed forhindrer den udefrakommende luft i at trænge dybt ind i kroppen.

[6] Denne frugt er sjælden og gror både i slugter og på stejle skråninger, så den er svær at finde, men hvis man finder den, er den ikke let at plukke; hvis man prøver på at tage den, risikerer man at styrte ned fra klipperne og slå sig ihjel. Dens kraft holder i op til et år, men med alderen mister den sin virkning.

[7] To floder løber gennem bjerget; de hedder Krausindon og Brychon, og den ene vander markerne, der ligger neden for Pelions højdedrag, den anden løber forbi tykningen ved Pelaia og ud i havet.

35. Dvs. Demetrias, grundlagt af Demetrios Poliorketes i omkring 270 f.Kr. Herakleides' værk er altså skrevet efter dette tidspunkt.

36. *Aron* (som næppe er vores haveplante *arum*) er ikke identificeret.

[8] På bjergets øverste top ligger den såkaldte Cheirons Hule og helligdommen for Zeus Aktaios.³⁷ Ved Hundestjernens opgang i den allerværste hede³⁸ går de fornemste borgere i deres bedste alder, der er udvalgt under præstens opsyn, herop iført tredobbelte fåreskindstæpper. Så stærk en kulde plejer der at være på bjerget.

[9] Den ene side af bjerget strækker sig langs Magnesia til Thessalien og vender mod vest og solnedgangen. Den anden side, der hælder mod Athos og den såkaldte makedoniske bugt, omfatter hele området ved havet og er mere stenet end det, der vender mod Thessalien.

[10] Bjerget har mange lægeurter og giver alskens midler til folk, der kender deres udseende og er i stand til at bruge dem. Bjerget har dog én særlig plante foruden de forskellige andre midler: Der gror et træ, som i højden ikke er mere end en alen højt over jorden og med en sort farve. Roden vokser lige så dybt ned i jorden.

[11] Når denne rod bliver revet fint og lagt som omslag, fjerner den podagrasmerter og hindrer senerne i at hæve. Pulveriseret og drukket i vin, giver barken helbredelse til folk med mavesmerter. Hvis man har en øjensygdom, plages af udflåd og er i fare for at miste synet, hindrer bladene – revet og strøget på en linnedforbinding – væsketilstrømningen mildt og afvender på den måde, at udflåddet kommer i øjnene.

[12] Denne kraft kendes kun af én familie blandt borgerne; man siger, de er efterkommere af Cheiron. Virkningen bliver overleveret og forklaret fra far til søn, og på den måde bliver kraften bevaret, så ingen andre af borgerne kender den. Det er ugudeligt, hvis de der kender lægemidlerne, hjælper de syge for penge og ikke gratis.

Sådan er det altså med Pelion og Demetrias.

37. Cheiron er den vise kentaur, som opdrog Herakles. Zeus Aktaios = Kyst-Zeus.

38. Dvs. i hundedagene 23. juli-23. august.

Fragment 3³⁹

[1] Jeg lader altså Hellas begynde ved Peloponnes og slutte ved magneternes slugt.⁴⁰ Nogle vil måske sige, at jeg henregner Thessalien til Hellas af lutter uvidenhed, men de har ikke begreb om sagens rette sammenhæng.

[2] Hellas, der i gamle dage var en by, er nemlig opkaldt efter og grundlagt af Zeus' søn Hellen. Den var en del af Thessalien og lå midt mellem Pharsalos og melitaiernes by. 'Hellenere' er nemlig dem der er hellenske både af slægt og sprog efter Hellen. 'Athenere' der bor i Attika, er af slægt attikere og taler den attiske dialekt, ligesom dorerne taler dorisk, folk fra Aiolien taler aiolisk og de der stammer fra Xutos' søn Ion, taler jonisk. Hellas lå altså i Thessalien, da byen fandtes, ikke i Attika. Digteren siger i hvert fald:

Enten de hed myrmidoner, achaiere eller hellener.⁴¹

Hermed siger han, at myrmidonerne er dem, der boede omkring Phthia i Thessalien, hellenerne er dem, jeg har omtalt lige ovenfor, og achaierne er dem, der den dag i dag bor i Meliteia og Larissa (der kaldes Kremaste) og det achaiske Theben, der før hed Phylake. Herfra kom også Protesilaos, der kæmpede ved Troja. Hellas er altså både byen og landet, der er grundlagt af Hellen.

[3] Det bevidner også Euripides:⁴²

For efter hvad man si'r, er Hellen søn af Zeus.
Hans søn var Aiolos, og Sisyphos *hans* søn,
og Athamas og Kreteus – men også Salmoneus,
som rased og blev lynramt ved Alpheios' strøm.

39. Dette fragment, som er overleveret sammen med fr. 1, sættes af Pfister og Arenz som det sidste på grund af udgangsreplikken, der meget vel kan have været afslutningen på bogen: 'Efter at have givet denne fremstilling, slutter vi vores fremstilling, λόγος.' Man kunne dog også forestille sig, at ordet *logos* ikke beskriver hele værket, men kun det afsnit, der vedrører Herakleides' opfattelse af Hellas-begrebet, og at det derfor snarere betyder argumentation/indlæg (for at Hellas skal opfattes således). I så fald kunne fragmentet med større ret placeres som det første.

40. Magneternes slugt er Tempedalen, hvor det berømte Apollontempel ligger, og hvor muserne bor. Dalen danner grænse mod landskabet Pierien.

41. 'Digteren' er Homer. *Iliaden* 2.681. Otto Steen Dues oversættelse.

42. Fra prologen til det tabte skuespil *Aiolos*, fr. 14 N.

[4] Hellas er altså, som jeg sagde for lidt siden, den by, som Zeus' søn Hellen grundlagde, og herfra har vi udtrykket 'at tale hellensk'; hellenerne stammer fra Hellen, og de er: Aiolos, Sisyphos, Athamas, Salmoneus og deres efterkommere.

[5] Det man nu kalder Hellas, har dette navn, men *er* det i virkeligheden ikke, for jeg påstår, at det at tale hellensk ikke handler om at tale korrekt men om sprogets afstamning. Det kommer nemlig fra Hellen, og Hellas ligger i Thessalien. Altså vil vi sige, at det er *dem*, der bebor Hellas og taler hellensk.

[6] Hvis Hellas altså slægtsmæssigt hører til Thessalien, er det også ret og rimeligt, at det hører til Hellas, sådan som man nu til dags betegner hellenere.

[7] At alt, hvad vi har opregnet, er en del af Hellas, bevidner komediedigteren Poseidippos,⁴³ når han kritiserer athenerne, fordi de påstår, at deres sprog og by hører til Hellas. Han siger således:

Der findes kun ét Hellas, men der er mange by'r;
du taler attisk, når du taler på dit sprog,
men vi hellenere, vi taler skam hellensk.

[8] Lad det være nok at svare folk, der ikke accepterer, at Thessalien er en del af Hellas, og at thessalernerne er efterkommere af Hellen og taler hellensk. Vi lader altså Hellas strække sig til thessalernes slugt og til Homolion i magneternes land og slutter vores fortælling efter at have givet denne gennemgang.

43. Poseidippos vandt fire gange ved De store Dionysier fra begyndelsen 280'erne.